

TRABZON YÖRESİNDE ZAMAN, HALK TAKVİMİ VE SAYILI GÜNLER**TIME, FOLK CALENDER AND SPECIFIC DAYS IN TRABZON AREA***Necati DEMİR****Özet:**

Halk takvimi ve sayılı günler, milletlerin hafızalarını yansıtmaktadır. Bir topluluğun geçmiş zaman ile ilgili tecrübelerini günümüze ulaştırmaktadır. Halk takviminin kaynağı geçmiş zamanlardan gelmekle birlikte; coğrafyaya ve insan meşguliyetlerine göre farklılık göstermektedir. Engebeli bir coğrafyaya sahip Trabzon ve çevresi, halk takvimi açısından pek çok orijinallığı bünyesinde bulundurmaktadır. Kaynağı Türk takvimleri olmakla birlikte bölgenin bol yağışlı olması, halkın tarım, hayvancılık ve denizcilikle uğraşması; Trabzon yöresinde halk takvimine farklı farklı renkler katmıştır. Trabzon ve yöresinde diğer Türk yurtlarında olduğu gibi gün bölümlere ayrılmıştır. Hafta, en yakın pazarın kurulduğu günden başlamaktadır. Kaynağı tamamıyla Türk kültüründen gelen ve yıl içerisinde kutlanan Kalendar, Mayıs Yedisi, Mart Dokuzu/Yılsırtı (Nevruz), Abrul Beşi, Hıdırellez, ... en önemli sayılı günlerdendir. Mevsimler ise bahar, yaz, güz ve kış olarak sıralanmıştır. Yakın zamanlara kadar Trabzonlular, atalarından miras kalan sayılı günleri çok önemsemişler, her birini farklı farklı uygulamalarla kutlamışlardır. Ancak son yıllarda geçmişten gelen diğer gelenekler gibi bu geleneği de daha az önemsemeye başlamışlardır. Dolayısıyla şehirde yaşayan insanlar, halk takvimi ile ilgili bilgileri unutmuştur. Bu çalışmada yer alan bilgiler, şehir merkezlerinden uzak köylerde yaşayan kişilerden derlenmiştir. Bu bilgiler derlenirken Türkçe sözlüklerde daha önce bulunmayan kelime ve ifade biçimleri ile efsaneler de kayda alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Trabzon, Halk Takvimi, Sayılı Günler.

Abstract:

Specific days in the folk calendars usually reflect the memories of the nations. They transmit past experiences of a community to the present day. The source of folk calendars dates back to ancient times and they show differences according to a particular geography and the occupations of the dwellers. Founded in a rugged terrain, Trabzon and its surroundings have a quite original folk calender. Though they are based on Turkish calendars, heavy rains and people working in agriculture, animal breeding and seamanship in the region have added variety to the folk calender used in the region. In the region as in the other Turkish homelands, a day is divided into some parts. A week starts on the day when the nearest bazaar (open market) is set up. Kalendar, Mayıs Yedisi (7th of May), Mart Dokuzu/Yılsırtı (Nevruz) (9th of March, Year's backbone, Nawruz), Abrul Beşi (5th of April),

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi - Ankara necatidemir@gazi.edu.tr

Hıdırellez (Old Turkish celebration of spring) are some of the most specific days coming from Turkish culture and celebrated annually. Seasons are sequenced as spring, summer, fall and winter. Until recently, inhabitants in Trabzon region have attached great importance to those momentous days inherited from their ancestors and regularly celebrated each with different social activities. However, they started to underestimate them in the last decades like the other similar customs dating from the past. Particularly, those living in the urban setting have been observed to forget those significant days in the folk calender. Data in this study were gathered from the inhabitants of the region living in the villages far from the city centers. While collecting data, especially words and expressions which are not present in Turkish dictionaries in addition to the legends (stories) were taken into account and analysed.

Key words: Trabzon, Folk Calender, Specific Days.

Giriş:

Takvimler; insanın zaman, coğrafya ve meşguliyetlerinin uyumunun belgeleridir. Başlangıç noktaları, insanlık için çok önemli tarihî olaylara dayanmaktadır.

Medeniyetler kendi takvimlerini kendileri ortaya koyup sistemleştirmişlerdir. İnsan toplulukları veya insan gruplarının, millet olmadan, bir takvimleri olmaz. Takvim sahibi olmak millet olmanın şartları arasındadır.

Hız. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçü, *Hicrî Takvim*'in başlangıç noktasıdır.

Türklerin uzun süre kullandıkları *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*'nin başlangıcı ise tarihî bir olaya dayanmaktadır. Bu takvim ile ilgili *Dîvânu Lugati't-Türk*'te çok önemli bilgiler bulunmaktadır: "*Türk hakanlarından birisi kendisinden birkaç yıl önce geçmiş olan bir savaşı öğrenmek istemiş, o savaşın yapıldığı yılda yanılmışlar; onun üzerine bu iş için Hakan ulusu ile müşavere yapar ve kurultayda 'biz bu tarihte nasıl yanıldıksa bizden sonra gelecek olanlar da yanılacaklardır; öyle ise, biz şimdi göğün on iki burcu ve on iki ay sayısınca her yıla bir ad koyalım; sayılarımızı bu yılların geçmesiyle anlayalım; bu aramızda unutulmaz bir andaç olarak kalsın' der. Uhus, Hakanın önerisini onaylar. Bunun üzerine hakan ava çıkar; 'Yaban hayvanları İhsu'ya doğru sürünsünler' diye emreder. Bu büyük bir ırmaktır. Hak bu hayvanları sıkıştırarak suya doğru sürer. Bu hayvanlardan avlar; birtakım hayvanlar suya atılırlar; on ikisi suyu geçer; her geçen hayvanın adı bir yıla ad olarak konur"* (Atalay, 1986: 344-347). *On İki Hayvanlı Türk Takvimi* böyle ortaya çıkmıştır. Bu takvimde yılın başlangıcı *21 Mart, Yenigün* yani *Nevruz*'dur (Atalay, 1986: 347).

Sayıllı günler ise, milletlerin tecrübelerinin bir listesidir. Özellikle tarım, hayvancılık ve denizcilik ile uğraşan milletlerin tecrübelerinin

aynasıdır. On İki Hayvanlı Türk Takvimi ve Nevruz'un M.Ö. Mete han zamanından beri kullanıldığı ve kutlandığı bilinmektedir (Demir, 2009: 14).

Coğrafya, tabiat şartları, iklim, etnik yapı, insan meşguliyetleri takvim ve takvimlerin içerisinde bulunan özel günlerin oluşmasında birinci derece önemli unsurlardır. Türkler, orta iklim kuşağı veya ılıman iklim kuşağı (30°-60° enlemler arasında) adı verilen bir coğrafyada yaşayan, yirminci yüzyılın başlarına kadar genellikle tarım ve hayvancılıkla geçinen bir millettir. Takvimleri ve özel günleri de bu coğrafya, tabiat şartları ve meşguliyetlerinden doğmuş ve gelişmiştir.

Trabzon ve yöresi halk takvimini gözden geçirdiğimizde takvimlerin insan ve tarih, insan ve zaman, insan ve coğrafya, insan ve tecrübe, insan ve meşguliyetin nasıl bir uyum içerisinde olduğu; sayılan unsurlarla insanın nasıl bütünleştiği açık bir biçimde görülmektedir.

Trabzon ve yöresi, halk takvimi ve sayılı günler bakımından, tamamı Türk kültürüne dayanan, ilgi çekici zenginlikler ve çeşitlilikler sergilemektedir. Bu çeşitlilikler ve zenginlikler, büyük ihtimalle çeşitli Türk boylarının farklı zamanlarda bu yöreye gelip yerleşmesinden kaynaklanmaktadır. *Kimmerler*'in bu yöreye gelip yerleşmeleri M.Ö. 7. yüzyıllara kadar inmektedir. Arkalarından gelen *Sakalar* ise bu coğrafyayı tam manasıyla vatan yapmışlardır diyebiliriz. *Kıpçaklar / Kumanlar, Peçenekler, Uzlar, Karluklar, Hazarlar, ...* Türk kültürünün başka renklerini Trabzon ve yöresine taşımışlardır. Binli yıllardan itibaren Anadolu'ya gelen *Oğuzlar* ise bu renkleri hem güzelleştirmiş hem zenginleştirmiş hem de bütün kültür unsurlarının şemsiyesi olmuştur.

Türk kültürünün zenginliği ve renkliliği bu yörede hatta bölgede hemen her unsurda görülmektedir. Dil, mimari, müzik, halk edebiyatı, ... bunlardan bazılarıdır. Takvim ve sayılı günler de sayılanlara dâhildir.

Trabzon ve yöresinde halk takvimi ve sayılı günlere, en küçük zaman birimlerinden başlamak gerekmektedir. Çünkü bazı sayılı günlerde günün her bölümünün ayrı bir önemi vardır.

1. Trabzon ve Yöresinde Gün:

Trabzon ve yöresinde gün bölümlere ayrılmış ve her bir bölüm "çağ" veya "vakit" olarak adlandırılmıştır.

1.1. Tan /şafak/seher: *tan / tan vakti* "güneş doğmadan önceki alaca karanlık". *şafak / şafak vakti* "güneş doğmadan az önce beliren aydınlık" denilmektedir. Tan ile ilgili diğer zamanlar şu şekildedir: *tan yeri ağarmak* "sabah olmaya başlamak", *tan yeri ağrıma çağı* "günün ışımaya başlama zamanı", *şafak* "sabahın gün doğmadan önceki zamanı, tan ağartısı".

1.2. Sabah: *sabah çağı / sabah vakti* "güneşin doğduğu zaman ile kuşluk arasındaki süre", *sabaha doğru* "gecenin sabaha yakın bir zamanında", *sabahleyin* "sabah saatlerinde".

1.3. Kuşluk: *kuşluk çağı/ kuşluk vakti* “günün ilk ışıkları ile güneşin bir mızrak boyu yükselmesi arasında kalan süre”.

1.4. Kaba kuşluk: *kaba kuşluk çağı / kaba kuşluk vakti* “öğleden bir iki saat önceki zaman ile öğle arası süre”.

1.5. Öğle: *öğle çağı / öğle vakti* “günün öğle saatleri”, *öğle üstü / öğle üzeri* “öğleye yakın zamanda”.

1.6. İkinci: *ikinci çağı ikinci vakti* “öğle ile akşam arasındaki süre”, *ikinci üstü / ikinci üzeri* “ikindiye doğru”.

1.7. Akşam: *akşam çağı/ akşam vakti* “gündüzün son, gecenin ilk saatleri”, *akşama doğru* “gündüzün akşama yakın zamanları”, *akşam üstü/ akşam üzeri* “akşam yakını, güneşin batma zamanları”, *akşamleyin* “akşam saatlerinde”, *akşam karanlığı* “alaca karanlık”.

1.8. Yatsı: *yatsı çağı / gece vakti* “güneşin batmasından bir buçuk, iki saat sonraki vakit”.

1.9. Gece: *gece* “yatsı ile tan arasındaki süre”, *geceleyin* “gece vakti”, *gece yarısı* “gecenin ortası, güneşin batması ile doğmasının arasındaki sürenin ortası”.

Zaman zarflarının bazıları bu bölgenin ağız özelliklerinden dolayı değişmiştir, bir kısmı ise diğer bölgelere göre farklılık göstermektedir: *bayakı* “biraz önce”; *şindi* (<“şimdi”); *böön* (<“bu gün”); *evekiun* (<“evvelki gün”); *ibdası* “bir sonraki gün”; *sabalan, zabaççâ, zabahlîn, zabanan* “sabahleyin”; *zabah ekmeklemesi* “sabah yemeğine kadar olan süre”; *ilerkiün* “düünden önceki gün”; *âşam* (<“akşam”) *yassu, yasdu* (<“yatsı”); *yarındası* “yarından sonraki gün” ...

2. Trabzon ve Yöresinde Hafta:

Yörede hafta günlerinin adları, söyleyiş farklılığı hariç, Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibidir: *Pazar, Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi*. Ancak yöre halkının hafta anlayışı yöre pazarının kurulduğu güne göre değişmektedir. Salı günü pazar kurulan bir ilçe için haftanın başlangıcı Salı'dır. Bütün hesaplar ona göre yapılmaktadır. Nitekim yörenin hemen batsında pazarın kurulduğu gün esas alınarak yörelere isim verilmiştir. Ordu iline bağlı *Perşembe ilçesi*, Ordu ili Aybastı ilçesi sınırları içerisinde bulunan *Perşembe Yaylası*, Samsun iline bağlı *Salıpazarı ilçesi* ve *Çarşamba ilçesi*, Pazar kurulma günü esas alınarak isimlendirilmiş yerleşim birimleridir.

3. Trabzon Yöresinde Aylar ve Sayılı Günler:

Trabzon ve yöresinde halk takvimine *kocakarı hesabı*, *eski hesap*, *baba hesabı* denilmektedir. Yılın başlangıcı farklı farklı zamanlara rastlamaktadır. Yani resmî takvimin dışında halk arasında üç takvim kullanılmaktadır. Bu üç takvim birbirine çok karışmış ve bazı durumlarda ayıklanamaz duruma gelmiştir.

Aslında yörede yıl, *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*'nde olduğu gibi mart ayının yirmi birinci gününde başlamaktadır. Yöreden derlediğimiz takvimle ilgili bilgiler hep o güne işaret etmektedir. Yöre halkı mart ayının yirmi birinci gününe hâlâ *yılsırtı*, *günsırtı*, *gün dönümü* demektedir. Bu günle ilgili pek çok inanış bulunmakta ve uygulamalar yapılmaktadır. Yılın ilk günü sayılan diğer iki takvimin başlangıcındaki inanış ve uygulamalar, *yılsırtı*, *günsırtı*, *gün dönümü* günü yapılan uygulamaların bu günlere taşınmasından başka bir şey değildir.

Rumi takvim kabul edildikten sonra, martın on dördüne rastlayan gün yılbaşı kabul edilmiş; kutlama, inanış ve uygulamalar buraya kaydırılmıştır.

Türklerin mart ayında yılbaşını kutladıkları bilinmektedir. XIX. yüzyılın başlarında, Türklerin idaresinde olduğu günlerde, Atina'da Türklerin mart ayında yeni yılın gelişini kutladığını bir İngiliz seyyahın öğrenmekteyiz (Baykara, 2001: 39).

Trabzon ve yöresinde ocak ayının on üçüncü günü kutlanan ve yapılan uygulamalarla öne çıkarılan *kalandar*, Rumi takvimin kabulü ve uygulamasıyla ilgilidir. 26 Aralık 1925 tarih ve 689 sayılı Kanun ile Türkiye Cumhuriyeti, *Uluslararası Takvim ve Saat Ölçüleri*'ni kabul etmiştir. Türk halkı bu takvime çabuk alışmıştır. Ancak bazı konularda eski alışkanlıklarından kurtulamamıştır. Bu defa *yılsırtı*nda yaptığı uygulamaları, ocak (karakış) ayının on üçüne ve yılın başlangıç günü olarak saydığı ocak (karakış) ayının on dördüne taşımıştır.

Takvim değişikliğinden beri yaklaşık seksen beş yıl geçmesine rağmen eski zaman alışkanlıklarının korunması dikkat çekici bir durumdur. Halk arasında, yılın başlangıcında ve ayların sıralanışında hâlâ *On İki Hayvanlı Türk Takvimi* kullanılmakta, zamanla ilgili hesaplar bu takvime göre yapılmaktadır. Ancak ayların isminin tarihî gelenek, yöredeki hava şartları ve meşguliyete bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Yörede ayların sıralanışı, isimleri ve sayılı günler şu şekildedir:

3.1. Mart [14 Mart-13 Nisan]: Yılın başlangıç ayı sayılan “mart”a *Kuzuayı*, *Yazbaşı*, *Yılsırtı* da denilmektedir.

3.1.1. Kocakarı Fırtınası: Halk takvimine göre 26 (Şubat) Gücük gününde başlayıp 5 Mart gününde bitmektedir. (Başlangıcı şubat ayında olduğu için bk. *Gücük*).

3.1.2. Günsırtı: 14 Mart gününe rastlamaktadır. Rumi takvime göre yılbaşıdır. Rumi takvim kabul edildikten sonra* Mart Dokuzu ile ilgili geleneklerin bir kısmının 14 Marta taşındığı anlaşılmaktadır. Bazı yörelerde hava tahmini ile ilgili hesaplamalara bu gün başlanmaktadır. 14 Mart günü hava nasıl olursa mart ayının genelini öyle olacağına inanılmaktadır**. Bazı yörelerde ise bu günden başlayıp 21 Marta kadar tespitler yapılır. Buna, *Birinci Dokuz* denilir. 21 Martta (halk takvimine göre 9 Mart), hava tahminlerine yeniden başlanmaktadır, buna da *İkinci Dokuz* adı verilmektedir. Rumi takvime göre mart ayının ilk dokuz günüyle ilgilidir. Miladi takvimde 13 Mart ile 25 Mart tarihleri arasına rastlar. Yıl boyunca havaların nasıl gideceğinin işaretinin bu dokuz günde verildiğine inanılır. İlk gün hava nasılsa mart ayında öyle devam edeceği düşünülür. Diğer günler ise aylara göre sıralanır.

3.1.3. 21 Mart: *Bahar Bayramı, Gün Dönümü, Günsırtı, Mart Dokuzu, Mart Dutma, Kurt Kızanı, Mart Bozma, Mart Bozumu, Mart Kırma, Yılbaşı, Yılsırtı, (Nevruz).*

Türklerde yılbaşı, gece ve gündüzün eşit olduğu 21 Mart gündür. 21 Marta rastlayan bu gün Türk topluluklarında *Nevruz, Ergenekon, Bozkurt, Çağan* gibi adlarla bilinmektedir (Çay, 1991: 61).

Anadolu'nun pek çok bölgesinde "Nevruz" olarak bilinen gün Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, dolayısıyla Trabzon ili sınırları içerisinde, yukarıda da belirtildiği gibi, *Bahar Bayramı, Gün Dönümü, Günsırtı, Kurt Kızanı, Mart Dokuzu, Mart Dutma, Mart Bozma, Mart Bozumu, Mart Kırma, Yılbaşı, Yılsırtı* isimleriyle bilinmektedir. Mart ayının yirmi birine veya yirmi ikisine rastlamaktadır. Baharın ve tarım çalışmalarının başladığı tarihtir. Ekonomik hayatı büyük oranda tarıma bağlı olan bölgede diğer sayılı günlere göre, bu güne daha fazla önem verilir. Kıştan çıkma, bahara geçerken bir nefeslenme, bir silkinme günüdür.

Trabzon'un Vakfıkebir ilçesine yakın bir yerden denize dökülen Ağasar Irmağı'nın batı kısmında kalan bölgesi, Giresun, Ordu ve Samsun'un doğu yöreleri iskân ve kültür bakımından büyük bir benzerlik göstermektedir***. Bu bölgede Yılsırtı/Mart Dokuzu'yla ilgili inanışlar batı

* Türk tarihinde takvim konusu çok karışıktır. Osmanlılar, 18. yüzyılın ortalarına kadar 622 yılını başlangıç sayan Hicret takvimi kullanıyorlardı. 1739'dan itibaren resmî ve malî işlerde mart ayını yılbaşı sayan Rumi takvim kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihten sonra takvimlerde pek çok kez düzenleme yapılmıştır. Ayrıca halk arasında ise eski Türk takvimleri ve Hicret takvimi kullanılmaya devam edilmiştir. Bütün bu karışıklıklar günümüzde kullanılan halk takvimlerine yansımış, bu yüzden bazı konular ayıklanamayacak kadar birbirine karışmıştır.

** Geniş bilgi için bk. Mart Dokuzu'nda Hava Tahminleri.

*** Kültür, dil ve tarih konusunda yapılan pek çok çalışma bu bölgeyi bir bütün olarak değerlendirmemizi gerektirmiştir: Geniş bilgi için bk. Necati Demir, *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2001; aynı yazar, "Giresun ve Ordu Yöresi Ağızları Üzerine", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 7, Sivas 1998, s. 139-166; aynı yazar, "Orta Karadeniz Bölgesi Ağızlarında Nazal N (ñ) Sesi", *TDAY Belleten* 1999, Ankara 2002; aynı yazar, "Şalpaزاری, Giresun ve Ordu Yöresi Ağızlarında Kullanılan Zarf-Fiil Ekleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 8, Sivas 1999. s. 313-334; aynı yazar, "Orta Karadeniz Ağızlarında '-Dir/-Dür' Ekiyle Yapılan Çekimler",

yörelere göre daha canlı ve pek çok bakımdan bütünlük arz etmektedir. Bölge insanına göre yıl, *Mart Dokuzu* yani *Nevruz* günü başlamaktadır*. Bölgede, Mart Dokuzu'na yani Nevruz gününe, özellikle Şalpazarı, Beşikdüzü ve Vakfikebir yöresinde yaygın olarak “Mart Dokuzu” denilmektedir. Bir başka deyişle Mart Dokuzu, Nevruz'u karşılamaktadır.

Trabzon'un doğu bölgelerinde, Rize ve Artvin yörelerinde yaptığımız araştırmalarda da yeni yılın yani Nevruz gününün yer yer *Bahar Bayramı*, *Günsırtı*, *Mart Dokuzu*, *Kurt Kızanı* ve *Yılsırtı* terimi ile adlandırıldığı tespit edilmiştir.

Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, dolayısıyla Trabzon ve çevresinde, *Yılsırtı* veya *Mart Dokuzu* ile ilgili en yaygın inanış, yıllık hava tahmini ile ilgilidir. Yılsırtı/Mart Dokuzu günü hava nasıl olursa mart ayının tamamında havanın öyle olacağına inanılır. Sonraki sekiz gün ise devam eden sekiz ayı temsil eder. Dokuz günden sonra geriye kalan üç güne ise "Karacuk/Garacuk" denir ve bu günlerde çok sert fırtınalar olduğuna inanılır**. Bu son üç gün kış aylarını temsil etmektedir, herhangi bir tahmin yapmaya gerek yoktur. Çünkü hava zaten kötü olacaktır.

Mart Dokuzu'na Göre Yıllık Hava Tahmini			
Hava Durumu		Temsil Ettiği Aylar	
Rumi Takvim/Halk Takvimine Göre	Miladi Takvime Göre	Rumi Takvim/Halk Takvimine Göre	Miladi Takvime Göre
9 Mart	21 Mart	Kuzu Ayı / Yazbaşı / Yılsırtı	Mart
10 Mart	22 Mart	Abrul / Yağmur Ayı	Nisan
11 Mart	23 Mart	Çiçek Ayı	Mayıs
12 Mart	24 Mart	Kiraz Ayı	Haziran
13 Mart	25 Mart	Orak Ayı	Temmuz
14 Mart	26 Mart	Çürük Ayı	Ağustos
15 Mart	27 Mart	İlgüz / Darı Ayı	Eylül
16 Mart	28 Mart	Ortagüz/Koçayı	Ekim
17 Mart	29 Mart	Ahargüz / Songüz	Kasım
18 Mart	30 Mart	Karakış Ayı	Aralık

Türklük Bilimi Araştırmaları, S. 9, Sivas 2000, s. 175-189; aynı yazar, *Hacıemiroğulları Beyliği*, Neden Yay, İstanbul 2007.

* *Mart Bozma ve Mart Dokuzu* için ayrıca bk. Ali Çelik, *Trabzon Şalpazarı Çepni Kültürü*, Trabzon Valiliği Yay., Trabzon 1999, s. 456-457

** Bazı ayrıntılı takvimlerde 2 Nisandan itibaren üç gün fırtına olacağı kayıtlıdır (*Takvim-i Ragıp*, 2003). Halk takvimi ile ilgili inanışlar ve diğer takvimlerdeki bilgilerin benzerlik göstermesi ilgi çekicidir.

19 Mart	31 Mart	Kalandar/ Zemher	Ocak
20 Mart	1 Nisan	Gücük Ayı	Şubat

Diğer ilgi çekici bir konu da hava tahmini yapılırken günün bölünmüş olmasıdır. Eğer sabah yağmurlu, öğleden sonra açık olursa eşit tutulan ayın ilk on beş günü yağmurlu, geri kalan kısmı ise iyi geçecek demektir*.

Mart Dokuzu ile ilgili ilk faaliyet, temizliktir. Mart Dokuzu'na bir hafta kala evdeki eşya, tamamen dışarı çıkarılır. Ev baştan başa temizlenir ve süpürülür. Ev eşyası temizlenerek içeri alınır ve yeniden yerleştirilir. Evin çevresi de çalı süpürgeleriyle süpürülür.

Ev sahibi gençlerin istediği veya uygun gördüğü hediyeyi gençlere verir. Bu hediyeler genellikle yiyecektir. Sonra gençler uygun bir yerde toplanırlar. Büyük bir meydan ateşi yakıp çevresinde eğlenceler düzenlerler. Eğlencede bölge türküleri ve mâniler okunur, seyirlik oyunlar oynanır. Eğlence gece geç saatlere kadar devam eder.

Mart Dokuzu, yani yirmi bir martı yirmi iki marta bağlayan gece namaz kılınır. Namazdan sonra rızık ve kısmet istenir. Tanrı tarafından yılın rızıkının bu gece belirlendiğine inanılır. Ayrıca bekâr genç kız ve erkekler nasiplerinin o gece yazıldığına inanırlar ve iyi biri olması için temennide bulunurlar. Bütün bunlara ek olarak namazdan sonra ölümlere de dua edilir. Çünkü ölümlerin dua ile o gece affedileceğine inanırlar.

Mart Dokuzu sabahı gün doğmadan kalkılması, en güzel ve en yeni elbiselerin giyilmesi, dinî görevlerin yapılması esastır. Erken kalkılması, o yıl her sabah erken kalkmak için bir başlangıç sayılır. Erken kalkmak, bölgede bir bereket ölçüsüdür. En güzel ve en yeni elbiselerin giyilmesi, o yıl rahat ve güzel günler geçirme temennisiyle ilgilidir. İbadet ise yine yıl boyunca ibadeti devam ettirebilme isteğidir.

Sabah erkenden eve koç, kuzu veya yeni doğmuş bir buzağı getirilir. Eşikten geçerken ayağına dikkat edilir. İlk adımını sağ ayağı ile atarsa uğurluluk, sol ayağı ile atarsa uğursuzluk olarak kabul edilir. Getirilen hayvan mutfağa çekilir, çeşmeden getirilen suyun bir miktarı bu hayvanın üzerine dökülür. Getirilen hayvan mutfakta doyurulur.

Mart Dokuzu'nda eve ilk gelen kişinin uğur veya uğursuzluk getireceğine inanılır. Yıl boyunca hanenin işleri yolunda giderse her yıl Mart Dokuzu'nda eve aynı kişi getirilir. Bu gelen kişiye yemek ikram edilir, hediyeler verilir**.

* Havanın açık olması bu yörede iyi demektir. Türkiye'nin başka yörelerinde yağmur daha önde tutulurken Trabzon, Rize, Artvin ve çevrelerinde, yılın her döneminde yağmurlu olduğu için, kötü sayılmaktadır. Hatta uzun süre yağmurlu ve sisli olursa Trabzon ve Rize yöresinde "Güneş Duası"na çıkılmaktadır.

** Ordu'ya bağlı Gökçöy, Mesudiye, Akkuş ve Korgan ilçelerinin bazı köylerinde bunlara ilave olarak başka uygulamalar da bulunmaktadır. Sabah, hamurunun içine mavi boncuk atılmış büyük bir mısır ekmeği pişirilir. Ekmek, evdeki nüfusa göre paylaşılır. Mavi boncuk kimin hissesine düşerse o

Evin en yaşlısı çeşmeden su alır, dökerek eve kadar gelir. Eve kuzu veya en yeni doğmuş buzağı getirilir. Eşikten geçerken ayağına dikkat edilir. İlk adımını sağ ayağı ile atarsa uğurluluk, sol ayağı ile atarsa uğursuzluk olarak kabul edilir. Kuzu veya buzağı evde doyurulur.

Şayet o yıl hanenin işleri yolunda gitmezse uğursuzluğun Mart Dokuzu'nda eve ilk gelen kişiden kaynaklandığına inanılır. O şahıs bir daha o gün eve alınmaz. Uğuru denenmiş kişiyi başkaları da evine götürür.

Ağasar Irmağı'nın doğu tarafında Mart Dokuzu ile ilgili en yaygın inançlardan biri kurt ile ilgilidir*. Hatta bu güne *kurt kızanı* da denilmektedir. İnanışa göre kurtlar Mart Dokuzu günü kızan olurlar, çiftleşirler ve temizlenmek üzere suya girerler. Sudan çıktıklarında eğer sırtları kurursa o yıl havalar iyi olacaktır. Kurumazsa o yıl iyi geçmeyecek demektir.

Kurtların Mart Dokuzu'nda çiftleştiğine inanıldığı için bu günde evlenenlerin çocuklarının olmayacağına inanılmaktadır**. Evli çiftlerin bu güne dayalı çocukları olursa sakat doğacağı da bir başka inançtır***.

Trabzon'un Şalpazarı, Düzköy ve Tonya ilçelerinin bazı köylerinde bir yıl içerisinde doğmuş çocuklar, Mart Dokuzu'nda köyün kenarından akan bir dereye götürülür ve dere suyu ile yıkanır. Yıl boyunca suya giren yabancı hayvanların gücünün suya, oradan da çocuğa geçeceğine, bunun da çocuğun sağlığını olumlu olarak etkileyeceğine inanılmaktadır.

3.2. Nisan [14 Nisan –13 Mayıs]: Nisan ayı; *Abrul / Albur, Yağmur ayı* isimleriyle de bilinmektedir. Nisan ayı içerisinde yer alan ve özelliği olan günler şunlardır:

3.2.1. Abrul Beşi: Bu gün araştırma sahamıza dâhil olan Trabzon ilinin tamamında bilinmektedir. Miladi takvimde on sekiz nisana rastlayan gündür. Halk arasında “*vade yeli*” olarak bilinir. Karların erimesi ve yaza geçiş günüdür. Bu gün hava nasıl olursa nisan ayında da öyle olacağına inanılır.

yılın uğurlu kişisi olarak kabul edilir. Bu kişiye yıl boyunca “*devletlü*” denir. Yıl içinde hane adına yapılacak işlerde başlangıcı *devletlü* olarak adlandırılan kişi yapar.

* Kurt ile ilgili konular özellikle Trabzon yöresinde çok canlıdır. Çaykara, Sürmene ve Tonya ilçelerinde Kurtoğlu, sülaleleri bulunmaktadır. Nüfus mübadelesi sırasında Hristiyan olduğu için pek çok Kurtoğlu ailesi Yunanistan'a göçmüştür. Bu yörede dedenin babası ve daha eski atalara “Kurt Dede” denilmektedir. Ulubey ilçesine bağlı Şeyhler köyünde de her yıl mart ayının dokuzuna rastlayan günde yeni doğmuş çocuklar değirmene getirilip oluğun altında yıkanır. Burada yıkanan çocuğa yıl boyunca suya giren kurtların gücünün geçeceğine ve hasta olmayacağına inanılmaktadır. Buna benzer bir uygulamaya Terme ilçesine bağlı Oğuzlu köyünde, Giresun'un Şebinkarahisar ilçesinin bazı köylerinde rastlanmıştır. Bir yıl içerisinde doğmuş çocuklar, Mart Dokuzu'nda köyün kenarından akan bir dereye götürülür ve dere suyu ile yıkanır.

** Yomra ile ilgili bilgiler 22.2.2002 tarihinde Yrd. Doç. Dr. Mevhibe Coşar tarafından Şöhret Bektaş'tan derlenmiş ve bize ulaştırılmıştır.

*** Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Mart dokuzu günüyle bağlantılı kurt inancının canlılığı ilgi çekicidir. Tokat'a bağlı Reşadiye ilçesinin Demircili beldesinde yaptığımız derlemelerde ise yılın iyi geçmesi için kurdun Yılsırtı/Mart Dokuzu günü göle yattığına inanıldığı tespit edilmiştir (Derleme, 67 yaşındaki Kâni Yıldız'dan 15.2.2002'de Reşadiye'nin Demircili beldesinde tarafımızdan yapılmıştır).

Abrul beşi, bazen azizliğini de gösterir. Bu günde aşırı fırtına olursa, ay boyunca devam edeceğine inanıldığı için, gün yaklaştıkça insanlar birbirilerine: “*Korkma Zemherinin kışından, Kork /sakin abrulun beşinden, öküzü ayırır eşinden.*” demektedirler.

Abrul beşi ile ilgili anlatılan bir efsane de vardır. Bu efsane bölgede tespit edilen en yaygın efsanelerden biridir: “*Vaktiyle bir köyde bir gayrimüslim ve bir Türk komşudurlar. Yılların birinde kış çok ağır geçer. Türk’ün koyunu, gayrimüslimin de otu çoktur. Türk koyunları kışın çok şiddetli olmasından dolayı dışarı çıkaramaz. Yiyecek de yoktur. Bakar ki koyunlar ölecek. Gidip gayrimüslimden ödünç ot ister. Gayrimüslim: “Kızını oğluma verirsen sana ot veririm.” der. Türk, çaresiz kalır, düşünmek ve kızına sormak için birkaç gün zaman ister. Eve gelip durumu kızına anlatır. Kız abdest alıp: “Es vade yeli es, gâvuru Müslimandan kes.” diye sabaha kadar Allah’a yalvarır. Sabah ılık bir rüzgâr esmeye başlar. Karlar erir ve otlar ortaya çıkar. Bu durumda kız, artık istemediği biriyle evlenmek zorunda kalmaz”^{*}. Bölgede vade yelinin bu efsaneye bağlı olduğuna inanılır.*

3.2.2. Hıdırellez: Halk takvimine göre 23 (Nisan) Abrul, Miladi takvime göre 6 Mayıs gününde kutlanmaktadır. İnanışa göre bu günde Hızır ile İlyas sağlık ve uğur dağıtmaktadır. Türk dünyasında ortak olarak bilinen günlerden biridir. Araştırma sahamızın hemen her bölgesinde yaklaşık yirmi yıl öncesine kadar üç beş köy bir araya gelip kutlamaktaymış. Günümüzde şenlik biçiminde Trabzon’da Havaalanı civarında ve Beşikdüzü’nün Acısu mevkiinde şenlik yapılarak kutlanmaktadır^{**}. Köylerde sayılan günlerden biridir. O gün çalışılmaması, tarla bahçe işleri yapılmaması en öne çıkan kurallardandır. Kırlara çıkılıp piknik yapılır^{****}.

Trabzon’un hemen her yöresinde Hıdırellez günü doğacak çocuk veya buzağının sakat olabileceği korkusu vardır. Eğrice teriminin kullanılması da bu durumla ilgili olmalıdır. Çocuk veya buzağının sakat doğmaması için “*Hıdırellezin eğrisi, doğrusu için; Eğrice büğrüce, uğurum olsun doğruca.*” diyerek kabak tohumu ekilir^{****}. Çamaşır yıkanmaz, yıkanmak zorunda kalındığında sıkılmaz. Çünkü hamile inek veya kadın varsa doğacak buzağı veya çocuğun kötürüm olacağına inanılır.

* Trabzon’a bağlı Şalpazarı ilçesi Gökçeköy’de oturan 68 yaşındaki Mahmut Çolak’tan 23.10.2001 tarihinde tarafımızdan derlenmiştir. Aynı efsane Ordu’da da derlenmiştir (Bk. Necati Demir, *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara 2001, s. 288, 329).

** Trabzon’un batısında, Ordu’da şenlikler iki yörede yapılmaktadır. Bunlardan biri Gürgentepe ilçesidir. Her yıl belediye ve diğer sivil kuruluşların düzenlediği şenliğe geniş bir katılım olmakta; karakucak güreşleri ve at yarışları yapılmaktadır. İkincisi ise daha mahalli olmak üzere Akkuş ilçesi, Salman beldesinde düzenlenen şenliklerdir. Bu şenlik üç gün sürer. İlk gün belde yakınlarında bulunan Hıdırellez Tepesi’nde toplanılır. At yarışları ve güreşler yapılır. İkinci gün Çavdar köyünde bulunan Ali Bahşi Türbesi’nin yanında bir araya gelinir, üçüncü gün ise Boğmalık Evliyası’na gidilir.

**** Trabzon’a bağlı Vakfikebir ilçesi Rıdvanlı köyünde oturan 46 yaşındaki Emine Birinci’dan 24.7.2002 tarihinde tarafımızdan derlenmiştir.

**** Trabzon’a bağlı Şalpazarı ilçesi Kabasakal köyünde oturan 30 yaşındaki Güner Çolak’tan 23.7.2002 tarihinde tarafımızdan derlenmiştir.

Rivayete göre Hızır içenlerin ölümsüzleştiği Ab-ı Hayat'ı içmiştir. Onun bastığı her yerden yeşillik fişkırmaktadır. Saygı için o gün hiçbir yeşillik koparılmaz, yaş ağaç kesilmez, ormandan eve herhangi bir şey götürülmez. Götürülmesi durumunda o yıl yılanın çok olacağına ve eve sineklerin hücum edeceğine inanılır.

Evlerde bulunan el değirmenlerinde başkasına mısır çektilirmez, değirmen ödünç verilmez. Hanenin bereketinin gideceği düşünülür.

Hıdırellez günü türbeler ve mezarlıklar ziyaret edilir. Ziyaret esnasında çocukların önden gitmesi makbuldür. Çünkü onların duası daha iyi kabul görür.

Özellikle evde kalmış genç kızlar ve evlenecekler için bu gün çok önemlidir. Geleceğe ait evlilik dileklerini ve dualarını Hıdırellez gecesi yaparlar. Gül ağacının dibine taştan evler kurulur ve yazma bağlanır. Evde kalmış kızlar açarak başlarından üç defa kilit geçirirler. Böylece kısmetlerinin açılacağına inanılır. Akşam tuzlu yiyecekler yerler, su içmeden yatarlar. Rüyalarda ya evlenecekleri kişinin elinden su içerler ya da hiçbir şey göremezler.

Bölgemizde Hıdırellez ile ilgili bir efsane de derlenmiştir: *“Efsaneye göre bu günün halk arasında sayılması ve kutlanmasının sebebi şudur: Muhiddin isminde ermiş bir kişinin iki oğlu vardır. Bunlardan birinin adı Hızır, diğerininki de Ellez'dir. Babaları bunların peygamberlik mertebesine eriştiğini bilmektedir. Fakat oğulları bu durumdan habersizdir. Durumu bunlara söyleyemez. Anlamaları için başka bir yol takip eder. Bir gün Hızır ve Ellez'in babası, hanımına, Hızır ve Ellez'i gurbete göndereceğini, yol azığı için balık kızartması hazırlamasını ister. Çocuklarına çağırıp: “Sizi gurbete gönderiyorum. Bu kızartılmış balıklar nerede canlanıp göle atlarsa oradan geri dönün.” der. Onlar da kızarmış balık hiç canlanır mı diye düşünürler. Fakat babalarına bir şey söyleyemezler. Hızır ile Ellez üç buçuk gün yürürler. İyice acıyırlar. Bakarlar çare yok. Önünde göl olan bir çeşmenin yanına oturup balık kızartmasını yemek isterler. Yemek için tepside çıkardıkları her balık ellerinden kurtulup canlanır ve göle atlar. Hızır ve Ellez'in peygamberlikleri o gün, bu olayla anlaşılır. Bu olaydan beri, o gün Hıdırellez kabul edilmiştir. Anlatılır ki babalarının söylediğinde bir keramet var. Hemen geri dönerler. Gidiş geliş toplam yedi gün sürer. Hızır karada, Ellez de denizde darda kalanlara yardım için görevlendirilir. O gündən bu yana her yıl nisan ayının yirmi üçünde karada bir yere gelirler ve hasret giderirler.”*

3.3. Mayıs [14 Mayıs–13 Haziran]: Mayıs ayına *Çiçek ayı* da denilmektedir. *Çepni Bayramı* da denilen *Mayıs Yedisi* bu ay içerisinde yer almaktadır:

3.3.1. Mayıs Yedisi: Halk takvimine göre 7 Mayıs, miladi tarihle her yıl 20 Mayıs gününde kutlanmaktadır. Trabzon'da Çepni Türklerinin ağırlıklı olarak veya yer yer yurt tuttuğu Çarşıbaşı, Vakfikebir, Beşikdüzü ve

Şalpazarı yörelerinde bir bayram gibi kutlanmakta, pek çok şenlikler yapılmaktadır. Mayıs yedisi, Ordu (şehir merkezi)'da (Demir, 1999: 42) ve Giresun (Aksu çayının çevresi)'da (Gökdağ, 1998: 421-430) bilinmekte olup kutlamalardaki uygulamalar genellikle birbirine çok benzemektedir.

İnanışa göre her yıl Hızır Peygamber karadan, İlyas Peygamber ise denizden gelerek deniz sularının sahile vurduğu, karaya temas ettiği yerde buluşup kucaklaşırlar, hasret giderirler.

Şenlikler Ağasar Irmağı'nın denize döküldüğü, Beşikdüzü'nde yapılmaktadır. Yörede, köylerdeki oturanlar da dâhil; özellikle hasta olanlar, kısmet arayan genç kızlar, çocuğu olmayan kadınlar, yürüyemeyen çocuklar bayramlık elbisesini giyer ve deniz kenarına iner.

Yedi dalgaya ayak sokulur veya su ısınmışsa yedi dalganın altından geçilir. Isınmamışsa yedi dalganın üzerinden atlanır. Suyun insanda bulunan uğursuzlukları alıp götürdüğü, ağrı ve sızılarının bu yedi dalgayla gittiği kabul edilmektedir. Besmele ile avuca su alınır, kollar ve yüz yıkanır. Özellikle hasta çocukların iyileşmesi için deniz kenarına getirilmesi yaygındır.

Tekne ve kayıklarla denizde tur atılır, yedi tane derenin denize döküldüğü ağızlardan ve Deliklitaş isimli kayanın altından geçilir. Hastalıkların ve yılın bütün sıkıntılarının denize kaldığına inanılır. Hasta olanlar, ağrıyan yerlerini deniz suyu ile özellikle yıkarlar. Ağrıların ve hastalıkların denizde kalacağına inanılır. Eskiden köylerden sığırların sürülüp deniz kenarına indirildiği ve deniz suyu ile yıkandığı söylenmektedir*. Çocuğu olmayan bayanlar, özellikle Delikli taşın altından geçerler ve geçerken dua ederler**. Akşam eve dönerken deniz suyu getirilir. Uğursuzluğu uzaklaştırması ve bereket getirmesi için bu su, eve ve tarlalara serpilir.

3.4. Haziran [14 Haziran–13 Temmuz]: Haziran ayı *Kiraz ayı /Kirez ayı* adıyla bilinmektedir. Haziran ayına *Kiraz* veya *Kirez* denilmesinin sebebi, adı geçen meyvenin yörede olgunlaşma zamanına rastlamasından dolayı olmalıdır. Bu ay içerisinde sayılı gün tespit edilememiştir.

3.5. Temmuz [14 Temmuz–13 Ağustos]: Temmuz ayının eski ismi *Orak ayı*'dır. Hayvanların kışlık yiyeceği olan otun bu ayda biçilmesinden dolayı Orak ayı denmiş olmalıdır. Bu ay içerisinde herhangi bir sayılı gün tespit edilememiştir.

3.6. Ağustos [14 Ağustos–13 Eylül]: Ağustos ayına söyleyiş farklılığı ile *Âsûs* ve bir başka isim olarak da *Çürük ayı / Çürüklük ayı* denilmektedir. *Çürük* ve *Çürüklük* ismi ise yörenin iklim şartları ile ilgilidir.

* Trabzon'a bağlı Şalpazarı ilçesi Gökçeköy'de oturan 52 yaşındaki Emine Çolak'tan 23.10.2001 tarihinde tarafımızdan derlenmiştir.

** Trabzon'a bağlı Çarşıbaşı ilçesi Kaleköy'de oturan 53 yaşındaki Hayriye Şahin'den 27.2.2002 tarihinde tarafımızdan derlenmiştir.

3.6.1. Çürüklük: Trabzon'un Vakfikebir, Beşikdüzü ve Şalpazarı ilçelerinde bilinmektedir. Ayrıca Giresun ile Ordu merkez ve köylerinde, Gülyalı, Gürgentepe, Kabadüz, Ulubey ilçe ve köylerinde, Gökçöy ilçe ve köylerinin bir bölümünde de tespit edilmiştir. 31 Temmuz-6 Ağustos tarihleri arasında rastlamaktadır. Her yılın bu tarihleri arasında rastlayan günlerin herhangi bir zamanında, belki birkaç dakikalık bir anında, ıslak çamaşırların çürüdüğüne inanılmaktadır. Bu yüzden bu tarihler arasında çamaşır yıkanmaz. Islanmış çamaşır varsa mümkün olduğu kadar çabuk kurutulmaya gayret edilir. Yağmurlu havalarda dışarı çıkılmamaya çalışılır. Özellikle oyun oynamak için dışarı çıkan çocuklar uyarılır, yağmur yağar yağmaz eve dönmeleri tembih edilir.

3.7. Eylül [14 Eylül–13 Ekim]: Eylül ayı halk arasında *İlkgüz* ve *Darı ayı* olarak bilinmektedir. Eylül ayı içerisinde herhangi bir sayılı gün tespit edilememiştir.

3.8. Ekim [14 Ekim–13 Kasım]: *Ortagüz*, *Koç ayı*, *Boş ayı*, *Üzüm ayı* gibi çeşitli isimlerle anılmaktadır. Ekim ayına verilen isim, dikkat çekicidir. Türk dünyasında genellikle bu ayın ismi *Ekim*'dir. Fakat bu bölgede değişiklik göstermektedir. Sebebi ise bu bölgede ekin ismi verilen arpa, buğday, yulaf ve çavdar gibi ürünlerin ekilip biçilmemesi olmalıdır. Bunun yerine yaklaşık yirmi yıl öncesine kadar bölgenin ekonomik hayatında önemli rol oynayan koyunculukla ilgili bir isimlendirilme yoluna gidilmiştir ve *Koç ayı* denilmiştir.

3.9. Kasım [14 Kasım–13 Kasım]: *Ahargüz* (<Ahirgüz), *Songüz* ve *Üzüm ayı* denilmektedir. Kasım ayı içerisinde herhangi bir sayılı gün tespit edilememiştir.

3.10. Aralık [14 Kasım–13 Aralık]: Eski takvime göre *Karakış ayı* olarak bilinmektedir. Aralık ayı içerisinde herhangi bir sayılı gün tespit edilememiştir.

3.11. Ocak [14 Ocak-13 Şubat]: Ocak ayının pek çok ismi tespit edilmiştir: *Büyük Ay*, *Kalandar* / *Galandar* veya *Zemher/Zemer*.

Ocak ayının birinci ay sayıldığı uluslararası takvim kabul edildikten sonra buna uyulmuştur, ancak yılbaşı hâlâ 13 Ocak akşamı olarak kabul edilmektedir. *Büyük ay* ismi, muhtemelen, arkasından gelen şubatın en kısa ay oluşu ve onunla karşılaştırma sonucu ortaya çıkmış olmalıdır.

Kalandar isminin ise tıpkı *Mart* (March), *April* (yörede abril), *Ağustos* (August) gibi Latin kökenli bir kelime olduğu anlaşılmaktadır.

Yöre hakkında araştırmalar yapan yabancı ve Türk araştırmacılar bu kelime üzerinde özellikle durup Rumcaya bağlamaktadırlar. Asan, kelimeyi “καλανταρ” (kalandar) biçiminde yazmış ve “Ocak ayı” manasına geldiğini söylemiştir (2000: 354). Emiroğlu ise, Latince “calendae” (ayların birinci günü) den geldiğini bildirmektedir (1989: 138).

Ocak ayı Yunancada “Ιανουαριος” biçiminde yazılmakta olup (Aksoy, 2001: 61) Kalandar ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. İngilizcede *calendar* “takvim” (Redhouse, 1986: 131), Fransızcada *calendrier* “takvim, gün bilgisi; program, zaman çizelgesi” (Saraç, 1985: 201), Rusça *kalendar* “takvim”, İtalyanca *kalandarya* “takvim” manasındadır. Kelime, Mart, Nisan, Ağustos gibi yaygın olarak Türkiye’nin diğer bölgelerinde bilinmediğine göre İngilizce, Fransızca veya İtalyancadan Türkçeye geçmiş olması mümkün değil gibi görünmektedir. O hâlde akla tek ihtimal gelmektedir. Kelime, Trabzon yöresine, I. Dünya Savaşı sırasında Rusların Trabzon ve çevresini işgalleri sırasında getirdikleri *kartol*, *kartubu* (<kartofel) “patates”, *boşga* (<boçka) “yayık”, *istikan* (<stakan) “bardak” gibi gelmiş olmalıdır.

Şimdiye kadar I. Dünya Savaşı’ndan önce Trabzon ve yöresinde ocak ayına *kalandar* denildiğine ve bu adla kutlama yapıldığına dair en küçük bir bilgiye rastlanmamıştır. Hatta bu sözcüğün geçtiği bir kaynak henüz bilinenler arasında değildir. Şayet mübadele sırasında Yunanistan’a göçenler bu kelimeyi biliyorsa, onlar da yine Ruslardan öğrenmiş olmalıdırlar.

3.11.1. Kalandar / Yılsırtı: Ocak ayının on ikisini on üçüne bağlayan gece (bazı yıllarda on üçünü on dördüne bağlayan gece) ve on dört ocak günü kutlanmaktadır. Bu gece ve güne bağlı olan pek çok inanç ve uygulamalar bulunmaktadır. Bunların ilki ve en önemlisi eve gelecek kişinin uğurluluğu ile ilgilidir.

Kalandar’ın ilk günü kimse kimseye misafir gitmez. Köyün çocukları akşamdan bir araya toplanırlar. Bir çanta bulup, çantanın sapına uzun bir ip bağlarlar. Ev ev gezmeye başlarlar. Gittikleri evin kapısını vururlar. Kapı açılınca, evin uğurunu veya Kalandar’ı bozmamak için, ipin ucunu tutup çantayı evin içine atarlar. Evin sahipleri çantaya bir şeyler doldururlar, dışarıda bulunan çocuklar ipi çekerek çantayı dışarı alırlar*.

Güney Azerbaycan’da aynı inanış bayramlarda vardır. Bu inanışı Güney Azerbaycan’ın ünlü şairi “Heyder Baba’ya Selam” adlı meşhur manzumesinde şöyle anlatmaktadır:

*Bayram, ıdı gece guşu ohurdi
Adahlı gız bey çorabın tohurdi
Herkes şalın bir bacadan sohardi
Ay ne güzel gaydadı şal sallamag
Bey şalına bayramkığın bağlamag.*

*Şal istedim men de övde ağladım
Bir şal alıp tez belime bağladım*

* Trabzon’a bağlı Tonya ilçesi Büyükmahalle’de oturan 67 yaşındaki Gülden Armutçu’dan 27.10.2001 tarihinde tarafımızdan derlenmiştir.

*Gulamgile gaşdım şalı salladım
Fatma hala mene corap bağladı
Han nenemi yâda salıp ağıladı* (Şehriyar, 1990: 60-61).

Yılbaşı martın yirmi biri veya yirmi ikisinde iken bu tarihte yapılan ancak takvimlerin değişmesiyle ocak ayına kayan bu uygulama araştırma sahamız içerisinde Ordu iline bağlı Akkuş, Aybastı, Çaybaşı, Çamaş, Çatalpınar, Fatsa, İkizce, Korgan, Kumru, Ünye ilçe merkezleri ve köyleri ile Gölköy ve Gürgentepe ilçelerinin bazı köylerinde bilinmektedir.

Karakış ayının otuz biri akşamı köyün gençleri evleri dolaşarak, evlere girmeden, dışarıda mâniler söylerler ve hediyeler isterler. Bu hediyeler genellikle yiyecektir. Sonra uygun bir yerde toplanıp kendi aralarında eğlence düzenlerler. Eğlence bölge türküleri ve mâniler okunur, seyirlik oyunlar oynanır. Eğlence gece geç saatlere kadar devam eder.

Evin hanımı çeşmeden su alır, dökerek eve kadar gelir. Eve gelen hiçbir bir misafir kabul edilmez. O gün komşuluk yapılmaz. Ödünç herhangi bir şey alınmaz ve verilmez. İlk misafirin daha önceki yıllarda denenmiş olması ve uğurlu gelmiş olması şarttır. Denenmemiş veya uğursuz sayılan bir kişinin misafir kabul edilmesi hâlinde o hanenin işlerinin ters gideceğine, hayvanlarının hastalanacağına, ürünlerinin kıt olacağına inanılır. Uğurlu sayılan kişi, hane reisleri tarafından özellikle davet edilir. Davet edilen kişiye hediyeler verilir.

Gölköy ilçesinin bazı köylerinde bunlara ilave olarak başka uygulamalar da bulunmaktadır. Sabah, hamurunun içine mavi boncuk atılmış büyük bir mısır ekmeği pişirilir. Ekmek evdeki nüfusa göre paylaştırılır. Mavi boncuk kimin hissesine düşerse o yılın uğurlu kişisi olarak kabul edilir. Bu kişiye yıl boyunca “devletlü” denir. Bütün işlerde başlangıcı o yapar.

Zemheri ise Arapça (Ar. Zemherir) bir kelime olup Türkçeye İslâmiyet kültürüyle geçmiş olmalıdır.

3.12. Şubat [14 Şubat-13 Mart]: Tespit edilebilen tek isim *Gücük*'tür. *Gücük* (<Kücük) ismi, şubat ayının diğer aylara göre gün sayısının az olması ile ilgili olmalıdır. Bu ay içerisinde yer alan özellikli günler şunlardır:

3.12.1. Gücük Yedisi: Halk takviminde gücük ayının yirmisine, resmî takvimde şubat ayının yirmisine rastlar*. Hava tahminiyle ilgili özel bir gündür. Havanın ya çok iyi olduğu ya da çok kötü olduğu bir gün olarak bilinmektedir. Halk arasında “*Ya iti solutan ya da devenin boynuna kadar kar yağan.*” gün olarak bilinir.

3.12.2. Kocakarı Fırtınası: Halk takvimine göre 26 Gücükte başlayıp 5 Martta bitmektedir**. Bu, resmî takvimde 11-18 Mart tarihleri arasına denk

* Bu tarihte cemre havaya düşmektedir. Ayrıca takvimlere bu tarihte fırtına olacağını belirten bilgiler düşülmüştür (bk. *Takvim-i Ragıp, 2003; Büyük Saatli Maarif Takvimi, 2003*).

** Takvimler de bu haftayı “Kocakarı Fırtınası” olarak kaydetmişlerdir (bk. *Takvim-i Ragıp, 2003; Büyük Saatli Maarif Takvimi, 2003*).

gelmektedir. Kocakarı fırtınası, ismini büyük ihtimalle Türkiye'nin pek çok yerinde tespit edilmiş olan, vaktinden önce yaylaya giderken fırtınaya yakalanıp Allah'a şirk koşan ve bu yüzden koyunlarıyla beraber taş kesilen kocakarıdan almıştır. Konu ile ilgili yaygın olarak anlatılan bir efsane de bulunmaktadır: “Efsaneye göre, yaşlı ve dul bir kadın, bakar ki havalar iyi gitmekte. Gücük ayının sonlarına doğru kimseyi beklemeden yaylaya çıkmak için hazırlık yapmaya başlar. Komşuları: “Bu ayda yaylaya çıkılmaz. Yol uzun, havalar henüz ısınmadı. Fırtına çıkar, kar yağar, yolda donarsın.” derlerse de aldırılmaz. Sırtına bir kazan, eline bir değnek alır. Koyunlarını, keçilerini önüne katıp yola çıkar. Kadın yola çıkıp bir süre gittikten sonra fırtına çıkar. Fakat o hiç aldırılmaz, yoluna devam eder. Irmağın kenarına inince fırtına daha da şiddetlenir. Kadın bakar ki olacak gibi değil. Hemen kazanı ters çevirip altına girer. Fakat sürekli: “Yağsan da gideceğim, yağmasan da gideceğim.” der. Bir süre kazanın altında bekler. Beklerken de Allah'a şirk koşmaya devam eder. Allah'a şirk koştığı için kazanla beraber taş kesilir”^{*}.

4. Trabzon ve Yöresinde Mevsimler:

Ayların dışında tarıma bağlı, üretimle ilgili işlerin zamanı da isimlendirilmiştir. Bu zamanları belirten söz veya söz grupları, bölge insanın iletişim kurmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bunlardan bazıları: *Belleme vakti* “mısır tarlalarının aktarılması zamanı”; *toom* (tağum<tohum) *vakti* “mısır ekme zamanı”; *ot vakti* “ot biçme zamanları”, “mısır tarlalarından ot ayıklama zamanı”; *eski ot vakti* “mısır tarlalarını ottan ayıklamak için birinci kez çapalama zamanı”; *ikileme vakti* “mısır tarlalarından ikinci kez otların ayıklanma zamanı”; *biçim ayı* veya *darı ayı* “mısır biçme zamanı” ...

Trabzon ve yöresinde mevsimler; *bahar*, *yaz*, *güz* ve *kış* olarak bilinmektedir.

Sonuç:

Araştırma bölgemizde halk takvimi ve sayılı günlerle ilgili tespitlerimizi genel olarak değerlendirecek olursak, pek çoğunun Türk dünyası ve Anadolu'nun diğer bazı bölgeleriyle benzerlik gösterdiğini görürüz. Ne kadarının benzeyip ne kadarının benzemediği, Türk dünyasında ve Anadolu'da yapılacak olan geniş kapsamlı araştırmaların sonucunda görülecektir.

Özellikle *kalandar* kelimesinin yabancı dilden ödünç alınmasından dolayı *Kalandar gecesi* ile ilgili gelenek ve uygulamaların başka milletlerin kültürlerinde aranması abesle iştigaldir. Zira *Kalandar gecesi* ile ilgili gelenek ve uygulamaların tamamı Türk dünyasının başka yörelerinde de uygulanan Türk kültürünün unsurlarıdır.

* Kocakarı Fırtınası Efsanesi Trabzon'a bağlı Vakfıkebir ilçesi Bozalan köyünde oturan 58 yaşındaki Fatma Özgül'den 24.7.2002 tarihinde tarafımızdan derlenmiştir. Aynı efsane daha önce Ordu'da da derlenmiştir (Bk. Necati Demir, *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, s. 228-229).

Halk takvimi ve sayılı günlerle ilgili adlandırma ve uygulamaların yaklaşık yirmi yıldır zayıfladığı, yaptığımız araştırmalarda tespit edilmiştir. Yeni neslin genellikle bunlardan haberdar olmadığı anlaşılmıştır. Hatta derleme yaptığımız zamanlarda pek çok insanın bunları, utandığı için, anlatmaktan kaçındığı görülmüştür. Bir an önce bu ve buna benzer âdet, gelenek, görenek ve uygulamaların tespit edilmesinin önemli olduğu düşüncesindeyiz. Aksi hâlde daha sonraki zamanlarda tespiti zorlaşacak ve Türk milleti bu tecrübelerden mahrum kalacak gibi görünmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Azmi. (2001). *Modern Yunanca*. İstanbul: Fono Yayınları.
- Asan, Ömer. (2000). *Pontus Kültürü*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Atalay, Besim (çev). (1986). *Divanü Lûgat-it-Tercümesi I*. Ankara: TDK Yayınları.
- Baykara, Tuncer. (2001). “Türk Takvimi=Oniki Hayvanlı Takvimi ve Yılın Başlangıcı”. *Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çay, Abdulhalûk M. (1991). *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Demir, Fikriye. (1999). Ordu İli Yöresinde Halk Takvimi ve Sayılı Günler. *Folklor/Edebiyat*, (18), 1999/2, s. 42.
- Demir, Necati. (2009). Türk Tarihinin ve Kültürünün Kaynağı Olarak Kaya Üzeri Resimler (Petroglifler) ve Yazılar. *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*, 2009/I, Vol. 1, No. 1, s. 5-19.
- Emiroğlu, Kudret. (1989). *Trabzon-Maçka Etimoloji Sözlüğü*. Ankara: Gülen Ofset Yayınları.
- Gökdağ, Bilgehan Atsız. (1998). “Giresun’daki Eski Türk İnançlarının İzleri”. *Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: Giresun Belediyesi Yayınları.
- Saraç, Tahsin. (1985). *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Şehriyar, M. Hüseyin. (haz. Selahattin Kılıç-İlhan Şimşek). (1990). *Haydar Baba’ya Selam*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlük*. (1986). İstanbul: Redhouse Yayınları.